

Adelina Dogaru, Ania Moldoveanu, Georgiana Onoiu

Povești și povestitori din Boișoara în pragul secolului XXI

Experiența Boișoara se înscrie în seria cercetărilor de teren inițiate de către Mihai Pop în 1968. Împreună cu elevii care participau la cercul de folclor într-o vreme în care pasiunea pentru cultura tradițională a condus la elaborarea unora dintre cele mai complete anchete de teren, profesorul pune bazele studiilor în Tara Loviștei, pe care o consideră „zonă de baștină

a folclorului românesc“.(*Folclor din Țara Loviștei*, 1970, pag.3)

Cercetarea pe care noi am întreprins-o în anii 2003 și 2004 a avut ca scop investigarea categoriilor folclorice considerate definitorii pentru Boișoara: legende, narațiuni personale, povești cu animale sau ființe fantastice, mai ales cu zmei, de altfel omniprezenți în mințile boișorenilor, deși în forme tot mai diversificate; specii pe care însuși profesorul Pop le cercetase în urmă cu mai bine de 30 de ani.

Din multitudinea de fenomene investigate pe teren, ne vom opri astăzi asupra povestitului, domeniu încă destul de reprezentativ în teren.

Astfel în casa familiei Petria am avut ocazia să luăm contact cu informatori de vârste diferite și să surprindem în paralel opiniile celor mai tineri și ale celor mai vârstnici asupra acestui fenomen folcloric.

Ancheta noastră a cuprins trei etape, având ca rezultat înregistrarea aceleiași povești în contexte diferite.

La prima investigare am obținut o relatare succintă a firului epic al narațiunilor vehiculate. Informatorii prezenți la acest interviu au fost Lenuța Petria, 50 de ani, fiul său Constantin, 21 de ani și Manolică Iosif, nepotul său în vârstă de 20 de ani.

Poveștile nu erau relatate după cum ne-am obișnuit, sub forma unor discursuri stereotipe ci ca un act de comunicare liber, profund oral și necondiționat de rigori stilistice.

Relatarea poveștilor era stimulată din interior, o confuzie de nume luată în glumă de nepotul său a determinat-o pe informatoare să ne povestească legenda Mexoaiei.

Aceasta face parte din neamul unor uriași despre care se spune că au trăit înaintea oamenilor. Mexoaia încăleca Oltul ca să se poată spăla pe față iar informatorii sunt convinși că pietrele de la Râul Vadului, acolo unde albia râului se îngustează, reprezintă corpul metamorfozat al acestui personaj.

Despre ea se spune că ar fi văzut niște oameni arând pe câmp. Mirându-se de existența lor a luat „carul cu boi cu tot” și l-a dus părinților săi întrebându-i „de ce rămă viermii ăștia pământul?” . Finalul poveștii este disputat, uriașa femeie fiind lovită în cap cu o piatră, sau de copitele cailor devenind apoi stană de piatră.

Pe parcursul discursului apar forme de legitimare a informației „da, era adevărat atunci, că pe atuncea noi ieriam” dar și reversul, „acuma nu mai sunt, o fi ieșit altfel de lume“. De aici rezultă faptul că pentru Lenuța Petria adevărul lor nu este contestat ci considerat depășit. Pentru ceilalți doi mai tineri valoarea de adevăr a poveștilor îmbracă altă formă: negarea adevărului celor povestite pe care o susține fiul său vine ca răspuns la încercarea lui nereușită de a demonstra existența acestor ființe supranaturale, cu toate că, în copilărie credea cu tărie în veridicitatea lor. Manolică Iosif, declară că se simte atras de asemenea povești, el însuși cunoscând o mulțime, însă despre povestea Mexoaiei spune: „Asta nu-i adevărată, că și eu cred d-astea dar până la o limită”.

Deoarece bibliografia nu ne oferea destule date cu privire la acest subiect am continuat investigarea, revenind câteva zile mai târziu cu noi întrebări.

În cadrul celei de-a doua interviu informația nu a fost completată satisfăcător, rămânându-ne sarcina să căutăm alte mărturisiri privind existența acestui personaj inedit în repertoriul povestitorilor de la Boișoara.

Concluzia la care ajunseseam în anul precedent a fost aceea că povești apar tot timpul, interesul pentru ele este încă destul de mare în rândul tuturor categoriilor de vârstă. Putem spune că boșorenii sunt mari consumatori de povești, actul povestirii părănd a fi integrat vieții cotidiene. Însă se produce o selectare și reactualizare a poveștilor, fără modificarea temelor. Povești cu zmei și cu strigoi continuă să incite publicul, dar este vorba mereu de alți zmei și alți strigoi.

Revenirea în sat un an mai târziu ne-a permis să continuăm cercetarea. Construind cu informatorii noștri o relație specială am avut ocazia să reascultăm poveștile lor minunate.

Nu vom uita niciodată orele de povestit ce se desfășurau în micuța bucătărie a familiei Petria. Poveștile se țineau lanț, discuțiile erau presărate de istorisiri de viață, de strigături pe care Constantin Petria și soția sa Lenuța le recitau cu o plăcere deosebită.

Cu cât petreceam mai mult timp alături de ei, cu atât observăm că poveștile pe care ni le spuneau erau adânc înrădăcinate în viață. Pare că pentru informatori funcționau ca realitate paralelă ce o susține pe cea de zi cu zi și care se află la convergență cu propria lor existență.

Informatorul nostru în vârstă de 59 de ani își amintește că în copilărie jucându-se pe locul unui fost cimitir, când dădeau ploile ieșeau la suprafață oase, niște oase mari. Nea Din întărește ideea că înainte oamenii erau mai mari. Soția sa, Nuța, cu nouă ani mai tânără, văzuse și ea oasele acelea mari dar de asemenea ea cunoaște o poveste ce susține și se pliază perfect pe această teribilă descoperire din copilărie a soțului său – povestea Mexoaiei de la Râul Vadului.

Dacă în primele două relatări veridicitatea acestei povești este pusă la îndoială, prezența acestei uriașe creaturi părănd singulară, excepțională, acum informatoarea cuprinde în povestire un aspect inedit.

Ducând tatălui său în poala șorțului pe oamenii care arau pământul, acesta îi spune cu o intuiție de clarvăzător, că ei nu trebuie stârpiți ca viermii pentru că ei sunt cei care vor moșteni pământul.

Dacă în înregistrările precedente relatarea poveștii a venit în urma unei intervenții glumete a unuia dintre informatori, fără ca aceasta să fie relaționată de vreun eveniment anume și fiind catalogată de către informatori ca exagerată și de necrezut, în ultima relatare ea este susținută de un argument din realitate.

Putem concluziona deci că experiența de viață a informatorilor acționează ca filtru al adevărului.

Faptul că ultima relatare a fost mai completă nu pare a fi nici el întâmplător. Informatoarea a omis acest element al povestirii pentru că nu l-a considerat punctul cheie al narațiunii. Spectaculosul era mult mai important în acel context al povestirii.

Vorbindu-se despre zmei care vizitează pe ciobani la stână și despre modul în care aceștia sunt îndepărtați, despre strigoi și practici de destrigoire informatoarea a respectat aceeași schemă a discursurilor precedente: a descris situația apoi remediul. Așadar nota dominantă a interviului era deci această confruntare cu supranaturalul potrivit omului.

Completarea pe care informatoarea a făcut-o discursului narativ în ultima relatare, completare din care reiese că acești uriași erau strămoșii oamenilor nu dușmanii lor, nu se încadra în tipul poveștilor relatate de ceilalți informatori, fapt ce a determinat prezentarea poveștii

într-o formă distinctă: *Ara oamenii pe câmp cu boii și a luat pugul cu tot cu boi cu tot în poală și l-a dus lu' tac-su, că de ce rămă viermii ăștia pământul? ...și zâce că au omorât-o că i-a dat unii în cap.*

Relatarea poveștii în variantă completată a fost posibilă datorită unui context aparte: pornind de la afirmația soțului său că oamenii înainte erau mai mari, ceea ce presupune că uriașii erau pentru noi un fel de strămoși, permite informatoarei să nuanțeze conflictul după cum am văzut mai sus.

Această completare a poveștii face trimitere la aspecte similare întâlnite și în alte regiuni ale țării.

Asemenea reprezentări sunt prezente în legende și povestiri fantastice privind fie antropogeneza fie, la polul opus, sfârșitul lumii. Elena Niculiță Voronca notează o narațiune despre *urieși* în care aceste creaturi se răzvrătesc împotriva divinității și se proclamă ei Dumnezeu atrăgând astfel mânia divină care încearcă fără izbândă să *curețe lumea de ei*. Paznicul iadului este cel care pune capăt acestor uriași înecându-i sub ape, unde se zice că s-ar găsi și azi. Povestea continuă cu reîntoarcerea lor pe pământ, conduși de împăratul lor Constantin, și *atunci lumea noastră se va sfârși. Iar de nu va ieși împăratul acela să ne prapădească, Dumnezeu va da alte patemi pe oameni, boale, și tot lumea se va sfârși* (Niculiță Voronca 1998: 39)

În mitologia românească apariția uriașilor mai este legată de credința că ei au lăsat în urma lor comori nebănuite. Asemenea povești sunt prezentate de Tudor Pamfile care culege câteva istorisiri din Botoșani și Muscel. Face însă referire la un aspect privind dispariția *urieșilor* care merită amintit întrucât se aseamănă cu povestea Mexoaiei pe care ne-am propus să o analizăm: “cele mai multe comori ne sunt rămase de la acel soi de oameni care au trăit înaintea noastră, adică de la urieși sau jidovi, care și-au luat tâlpășița de prin părțile noastre îndată ce fata de jidov a venit acasă de la câmp cu o sumă de-alde noi, în poală”. (Pamfile 1997: 380)

Am încercat să urmărim în această cercetare modul în care o narațiune se poate modifica în raport cu factori de tipul context, relație cu cercetătorul, biografie și așa mai departe dar și a atitudinii informatorilor asupra celor povestite și a frecvenței cu care le performează. Profesorul Pop a atras atenția asupra funcționalității faptelor de folclor. Cu cât un fapt folcloric este mai natural și mai prezent în viața performerilor cu atât el va continua să existe și să producă forme noi.

Putem spune că în cei doi ani de cercetare am ascultat numeroase povești, unele inedite altele recognoscibile în colecțiile de folclor, am sesizat de asemenea fenomene contrare de pierdere și regăsire a formei, însă în ceea ce privește actul povestirii în esență el poate fi observat în forme foarte variate ceea ce înseamnă că a reușit să-și găsească modele adecvate realității pentru a putea continua să existe în Boișoara mileniului trei.

Imaginea și personalitatea celui pe care unii îl numesc cu atât respect Profesorul a avut un impact deosebit asupra noastră încă de la primul contact cu folclorul. Probabil că nu mulți dintre cei care abia se familiarizau cu ceea ce înseamnă cultura tradițională s-au gândit că folclorul va deveni vreodată o pasiune. Și mai puțini însă au avut minunata ocazie de a merge pe urmele lui Mihai Pop, continuând cercetarea din satul Boișoara.

Singurul nostru regret este faptul că nu l-am putut cunoaște personal pe cel care a inspirat

dragostea pentru folclor a atâtor generații. Oricum, imaginea Profesorului este imposibil să nu o putem reconstitui din amintirile celor care l-au cunoscut și care vorbesc despre el cu respect și venerație.

Boișoara a fermecat în decursul timpului profesori, cercetători, studenți, medici. Toți cei care au trecut pe aici și au consemnat acest fragment al existenței lor într-o formă sau alta se dovedesc a fi fost profund impresionati.

Profesorul Mihai Pop spunea despre acest tărâm că reprezintă un *rezervor al bunurilor folclorice de mare valoare* (Folclor din Țara Loviștei, 1970, pag.6)

Noi nu putem spune decât că în cuvintele sale găsim exprimarea sentimentelor noastre, gândindu-ne că după aproape 40 de ani Boișoara a rămas la fel de fascinantă nu prin încremenirea ei sub un clopot de sticlă ci prin modificarea de formă și nu de substanță.

Vom încheia această comunicare citând o altă personalitate care a scris despre Boișoara nu ca folclorist ci ca om care a descoperit și apreciat valorile acestei zone. Este vorba despre doctorul Andrei Pandrea care își încheia cartea sa „Medic la Boișoara” spunând:

„Toate acestea nu le voi uita niciodată, căci nu va fi cu puțință să le uit. Boișoara va rămâne pentru mine unică“.

Referințe bibliografice

Folclor din Țara Loviștei, 1970 Casa creației populare a județului Vâlcea.

Tudor Pamfile 1997 (1915) *Mitologie românească*, Editura All, București.

Elena Niculiță Voronca 1998 *Datinele și credințele poporului român*, vol. I, Editura Saeculum I.O., București.

Andrei Pandrea 1967 *Medic la Boișoara*, Editura pentru literatură, București

Rezumat

Cercetarea narațiunii a ocupat în cadrul studiilor de folclor un rol foarte important. Mai mult primele direcții de cercetare s-au îndreptat asupra basmului popular ulterior abordând alte specii ale epicului în proză. Studiile au descoperit noi frontiere ale povestirii, ajungând să cuprindă o gamă largă de subiecte.

În momentul actual, fenomenul povestitului a ajuns să îmbrace forme complexe și deosebit de interesante, ce pot fi studiate sub raportul tradiție - inovație; tematică; modificării de funcție, dar și ca parte componentă a unui sistem de relații descriind contextul cultural care l-a produs.

Lucrarea de față propune analiza fenomenului povestitului prin prisma unor povestiri culese în cercetările Catedrei de Etnologie și Folclor, la Boișoara, Vâlcea, în 2003 și 2004.

Abstract

The research upon narration had an important role in the studies dedicated to folklore. As the first studies were concentrated on the folk fairy-tale, in time the scholars studied other epic species of folklore. Thus, new frontiers of the story-telling were discovered, on a large scale of new subjects.

Nowadays the phenomenon of story-telling is embracing some complex and extremely interesting forms, which can be analysed through different approaches: tradition vs. innovation; thematic; functions' evolution, but as well as a part of a system of relations that describe the cultural context which has produced them.

The paper analyses the phenomenon of story-telling applied to some stories collected in the field research stages of the Department of Ethnology and Folklore, in Boișoara, Vâlcea county, in 2003 and 2004.